

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Олександр КОЧЕРГА,

канд. психолог. наук, завідувач кафедри дошкільної і початкової освіти, декан факультету підвищення кваліфікації КМПУ ім. Б.Д.Грінченка

У кожного вчителя початкових класів, незалежно від досвіду, виникають певні труднощі в роботі з першокласниками. Одна з можливих причин цих труднощів — недостатня обізнаність учителів з фізіологічними та психічними особливостями дітей цього віку.

Дошкільники, колишні вихованці дитячих садків, опинилися у початковій школі. Зрозуміло, що з ними більше працювали вихователі дошкільних закладів. Вчителі ж початкових класів масової школи дещо “програють” у знанні особливостей дітей цього віку. Це призводить до певних непорозумінь між учителем та учнем і може загальмувати розкриття творчих здібностей першокласників. Ось чому важливо вчителям початкової школи глибше вивчити психологію дошкільника.

Ми прагнемо дати вчителю практичні знання, які допоможуть йому у повсякденній роботі. Запропоновані матеріали не вичерпують всієї проблеми, але надають поради й тести, необхідні класоводам.

Вікові особливості шестилітньої дитини

Фізичні:

- добре стежить очима за текстом під час читання;
- краще розуміє роль пальців, ніж інструментів;
- постійно кудись поспішає — швидкість є характерною особливістю цього віку.
- голосно реагує на події, часто не може себе стримати;
- любить кататися на задніх ніжках стільця і часто падає з нього;
- вчиться відрізнити праве і ліве (бік, руку, плече, око та інше);
- стрімко розвиваються зуби — гризе олівці, нігті, смокче волосся;
- легко втомлюється; часто хворіє;
- любить гуляти на свіжому повітрі, займатися гімнастикою.

Враховуючи ці фізичні особливості дітей, учителю варто: пропонувати дітям короткі тексти для списування з дошки; на уроках фізичного виховання дітям важко дотримуватися дистанції під час руху та лінії шеренги; доцільно дозволяти учням розмовляти на уроці, працювати стоячи; важливо працювати у повільному темпі або обмежувати вимоги до їхньої роботи лише підвищенням її якості (отже, обсяг виконаного завдання не має бути домінуючою метою уроку).

Соціальні:

- прагне бути першою;
- виявляє дух суперництва та ентузіазму;

- часом буває невдячною або нечемною; придумує правила;
- здається, що прагне все робити правильно, але часто виходить за межі дозволеного;
- радіє похвалі чи заохоченню; невдачі сприймає болісно;
- має палке бажання отримувати задоволення; любить сюрпризи;
- може бути розсудливою, іноді дражнить чи критикує інших;
- невірноважена, коли хворіє;
- велике значення мають друзі (може мати одного найкращого друга);
- школа замінює домівку як найвпливовіший соціальний фактор.

Мовні:

- любить працювати;
- любить пояснювати різні речі; показувати їх та коментувати;
- любить жартувати й відгадувати загадки;
- розмовляє голосно і збуджено;
- часто скаржиться.

Враховуючи ці соціальні та мовні особливості дітей, учителю варто усвідомити, що: діти цього віку дуже вразливі, тому їм потрібне *заохочення*, щоб вийти зі складної ситуації, а от сувору критику може завдати справжньої шкоди, руйнуючи їхню мотивацію до навчання; у дітей цього віку добре розвинений дух суперництва, а отже, прагнення до перемоги і першості може переважати все інше, тому суперництво слід вилучити з ігор, якщо їх виконують з навчальною метою; особливості “екстримальної” поведінки (див. далі) слід розуміти, але не надавати їй надмірного значення, пам’ятаючи, що плітки, роздратування, скарги, кепкування, зверхність — це все способи вираження стосунків з дорослими.

Пізнавальні:

- любить ставити запитання;
- любить нові ігри, ідеї;
- любить розфарбовувати, малювати;
- найбільше любить навчатися, роблячи самостійні відкриття;
- більше подобається процес, ніж результат;
- береться до більшої кількості справ, ніж у змозі виконати;
- розігрує драматичні сценки;
- складає плани співробітництва у грі;
- надає великого значення характерним символам;
- краще розуміє особистісні стосунки і функціональні відносини;
- починає розуміти події минулого, якщо вони тісно пов’язані з нинішніми;
- виявляє інтерес до оволодіння навичками і методами навчальної діяльності.

Враховуючи ці пізнавальні особливості дітей, учителів варто: забезпечувати дітям отримання задоволення від зробленого (як від навчального процесу, так і від прибирання та їжі, тому що дитина бажає отримувати лише задоволення, яке учителю та батькам необхідно наполегливо з великим терпінням трансформувати у "навчальне задоволення"). Необхідно враховувати, що вивчення суспільства має пов'язуватись із сьогоденням (популярними є продуктивні екскурсії, що супроводжуються відповідними заняттями, такими, як написання оповідань про бачене, констрування в куточку для гри). Педагог має пам'ятати, що у цьому віці у дітей дуже висока продуктивність, але низька якість виконання (треба звертати увагу дітей на якість виконаної роботи, відтак у них підвищується гордість за це); а також підтримувати бажання творити – ліпити, малювати, співати, танцювати, розфарбовувати, складати, плести (важливо, щоб діти відчували підтримку та гідну оцінку дорослих, а отже, усвідомлювали, що немає правильних чи неправильних способів створення чогось у мистецтві), а це сприяє майбутньому авторському вираженню, виробленню вміння. Вчитель має використовувати потяг дітей до гри (бо гра у шестилітніх дітей залишається провідною діяльністю, яка притаманна дошкільному вікові), віршів, загадок, адже саме вони приносять їм задоволення і, крім цього, навчають (навчання за допомогою гри дає більший навчальний ефект, ніж за допомогою книжок).

Нинішні першокласники – це діти 6 та 7 років, і вчителі часто не помічають відмінностей у психіці цих дітей, вони ототожнюють їхній психічний розвиток, не вважаючи це принциповим явищем, що призводить до порушень психічного здоров'я дітей.

Стереотипне ставлення до шестилітнього учня, як до учня семи років, триватиме ще певний час. Психологія вчителя має змінюватися.

Важливо усвідомлювати, що шестилітній першокласник за рівнем свого розвитку залишається дошкільником.

Порушення у поведінці першокласників

Йтиметься про порушення поведінки, властиві звичайним дітям, тобто про відхилення від норми, а не про симптоми психічних захворювань, які можливі у шестиліток.

Кожне таке порушення, як правило, спричинене:

- а) педагогічними прорахунками;
- б) недорозвиненістю центральної нервової системи (віковою незрілістю);
- в) незначними ушкодженнями мозку (через проблеми у період вагітності та пологів), які можна ліквідувати за умови, що виховання до 7–8 років проводиться на належному рівні.

1. Агресивність.

Багатьом першокласникам властива агресивність. Переживання та розчарування дитини, які вона важко переносить через незрілість нервової системи, для дорослих видаються незначними. Проте неухвага до них веде до певних негарздів у поведінці дитини.

Причини агресивності:

- а) страх бути травмованим, ображеним, пережити напад, отримати ушкодження. Чим сильніша агресія, тим сильніший страх криється за нею;

б) перенесена образа або душевна травма. Страх спричиняють порушення у соціальних відносинах дитини і дорослих, які її оточують.

Форми агресії:

– фізична агресія – бійки, ламання речей (така поведінка мотивована потребою уваги до якихось драматичних подій);

– вербальна агресія – діти ображаються, сваряться, глузують.

Якою має бути реакція вчителів, батьків на агресію?

Насамперед треба спробувати стримати агресію. Дорослий обов'язково має висловити своє незадоволення подібною поведінкою. Дуже корисно запропонувати дитині прибрати все те, що вона поламала, пояснюючи: «Ти дорослий (-ла) та розумний (-на), щоб псувати речі, тому я переконаний, що ти допоможеш мені прибрати».

2. Запальність, гарячкуватість.

Дошкільники вважають запальним і гарячкуватим, якщо він схильний через дрібниці (з точки зору дорослих) влаштувати істеріку, розплакатися, розізлигтися, але агресії при цьому не виявляє.

Запальність – це швидше вираження відчаю і безпорадності, аніж прояв характеру.

Як і у випадку з нападом агресивності, необхідно спробувати запобігти вияву пристрастей: відволікти дитину; залишити її наодинці; спонукати старших дітей висловити свої почуття.

Мовлення дорослих має бути спокійним, врівноваженим, стриманим. Коли напад мине, необхідний спокій, особливо, якщо дитина сама налякана силою своїх емоцій.

Але дорослі не мають поступатися дитині лише задля того, щоб не викликати у неї нападу; важливо з'ясувати, чи справді заборона дорослих має принципове значення, чи не відбудеться боротьба з чимось незначним, дріб'язковим.

3. Пасивність.

Часто дорослі не бачать ніякої проблеми в пасивній поведінці дитини, вважаючи її просто спокійною, такою, що добре поводить. Але це не завжди так. Дитина може бути нещасною, пригніченою, але неспроможною висловити свої емоції.

Причини пасивності:

1. Здебільшого – це реакція на неухвагу або негарзди вдома, намагання зануритися у власний світ. Ознаки, які допомагають виявити стан пасивності: смоктання пальця; дряпання шкіри; смикання волосся або вій; розхитування стільця тощо.

Вчитель та батьки мають допомагати дитині висловлювати свої переживання у більш прийнятній формі, завоювати їй довіру і прихильність. Проблеми, які виникають у такої дитини, вчителі мають вирішувати спільно з батьками, допомагаючи учневі подолати переживання.

2. Причиною пасивної поведінки дитини можуть бути: побоювання реакції незнайомого дорослого; малий досвід спілкування з ним; невміння звертатися до дорослого.

Така дитина може боятися пестошів, лагідного ставлення. Необхідно, щоб учитель і батьки допомогли їй набутися впевненості в собі.

4. Гіперактивність.

Всі описані вище порушення у поведінці – це вади виховання, а не наслідок загальної вікової недорозвиненості центральної нервової системи.

Причиною гіпердинамічного синдрому можуть бути: ушкодження головного мозку, викликані ускладненнями вагітності та пологів; виснажливими соматичними захворюваннями (діатезом, диспепсією – порушенням процесів засвоєння поживних речовин у шлунково-кишковому тракті, що супроводжується розладом його функцій); фізичними та психічними травмами. Основні зовнішні ознаки гіпердинамічного синдрому у дитини – неуважність та рухова загальмованість (дитина діє, не замислюючись над наслідками).

Перші прояви гіперактивності можна помітити вже у немовлят. Пік прояву гіперактивності припадає на 6 – 7 років. Якщо процес виховання налагоджено, то у більшості випадків до 14 – 15 років дитина врівноважується.

Як реагувати вчителю та батькам на гіперактивність.

1. Не можна стримувати рухову активність такої дитини, їй треба тільки спрямовувати.

2. Необхідно навчити дитину зосереджуватися. Тут у пригоді стане ліплення, малювання, конструювання. (Іноді, попервах, навіть силоміць треба утримувати дитину за столом, домагаючись завершення розпочатої справи).

3. На таку дитину не можна тиснути суворими покараннями або заборонами та обмеженнями.

Невиконання цих порад призведе до частих зривів, які розхитають нервову систему дитини.

Способи сприйняття інформації

Протягом життя ми пізнаємо навколишній світ, засвоюючи та використовуючи різні види інформації. Вчені вказують на існування різних типів сприймання: візуальне, слухове, кінетичне, або тактильне.

Як правило, у дітей, починаючи з п'яти років, провідна система сприймання інформації визначає не тільки особливості засвоєння шкільної програми, а й чимало інших життєвих стереотипів, типові реакції та ускладнення. Тому важливо, щоб у процесі спілкування вчителя з учнями та їхніми батьками він дізнався про певні особливості їхньої поведінки, щоб надалі визначитися з провідною системою дитини. Для цього вчитель може запитати: Чим найбільше любить займатися дитина? Як контактує з іншими дітьми? Як поводить, коли приходять гості? Як грається з тваринами? Чи розбірлива в одязі та їжі? Як попереджає невдачу? Як прохає? Що розповідає про своє шкільне життя? Які предмети найбільше подобаються? Як засинає? Яким покупкам найбільше радіє? Чи любить малювати? Чи допомагає вдома, чи має якісь обов'язки? Чи швидко змінюється настрої? Які ідеї та фантазії їй приходять у голову?

Зрозуміло, список запитань може бути безкінечним, важливо, щоб педагогові було цікаво дізнаватися про дитину, її життя вдома, звички та уподобання, аби краще зрозуміти, як саме подавати їй навчальний матеріал, про що можна запитати на уроці.

Отже, як дорослі, так і діти, залежно від способів пізнання, поділяються на три групи: *глядачі, слухачі, діячі*. Це встановлюється за допомогою наступного тесту, який проводить педагог за результатами спостережень за дитиною та спираючись на відповіді, що ставилися батькам.

БЛІЦ-ТЕСТ

для визначення здібностей у дітей 6 – 7 років

Мета тесту. Встановити тип (або типи, їх сполучення та комбінації) сприймання дитини, який притаманний їй у звичних умовах повсякденної діяльності.

Подивіться, які з наведених нижче тверджень найбільше стосуються вашої дитини (навпроти цих характеристик, якщо вони виявляються у досліджуваного, поставте позначку, після аналізу всіх представлених характеристик підрахуйте їх сумарну кількість, встановивши, яким способом пізнання користується дитина – *глядача, слухача, діяча*). Найімовірніше, що відповіді будуть зосереджені в одній або двох колонках. Це вказуватиме, яким способом пізнання користується ваша дитина. Підбийте підсумок і порівняйте результати. Ви можете встановити, що більшість характеристик, виділених вами у досліджуваних дітей, відповідають одному, двом або трьом способам пізнання з можливою перевагою їх застосування дитиною. З'ясуйте дитячі пріоритетні типи сприйняття і таким чином визначте тип сприйняття у дитини (максимальну кількість балів тип сприймання у дитини як *глядача, слухача, діяча* може становити – 17).

1. Спілкування

Коли мій першокласник хоче висловити свої думки...

Глядач

- Він користується простими фразами.
- Неправильно вимовляє деякі звуки та слова.
- Мовчить і рідко сам зголошується відповідати на запитання.

Слухач

- Він правильно використовує час дієслів.
- Йому подобається розмовляти з дорослими.
- Любить розповідати вигадані історії.

Діяч

- Розмовляє короткими, фразами.
- Невиразно промовляє деякі звуки.
- Може розповідати про щось непослідовно.

2. Улюблені іграшки та заняття

Коли мій першокласник грається...

Глядач

- Йому подобаються калькулятори та комп'ютери.
- Захоплюється рукоділлям та моделюванням.
- Любить читати та спостерігати за грою інших дітей.

Слухач

- Йому подобається дивитися телевізор, слухати радіо та магнітофон.
- Любить читати вголос і йому подобається, коли йому читають.
- Подобається придумувати ігри.

Діяч

- Подобається займатися спортом і гратися в рухливі ігри.

- Любить кататися на велосипеді та ходити в походи.
- Любить доглядати за домашніми тваринами.

3. Мікромоторика

Коли мій першокласник працює руками...

Глядач

– Він правильно виводить букви точно у межах рядка.

- Для його письмових робіт характерна охайність.
- Йому особливо подобається розфарбовувати.

Слухач

- Він акуратно пише друкованими літерами.
- Диктує або читає сам собі під час занять.
- Часто просить допомогти під час виконання творчих завдань.

Діяч

- Йому важко писати на лінійованому папері.
- Плутає порядок букв і слів.
- Сильно тисне на олівець або пензлик.

4. Навички поведінки в колективі

Коли мій першокласник спілкується з іншими дітьми...

Глядач

- Він почувається самотнім у гурті дітей.
- Рідко сам починає розмову, але відповідає, коли його запитують.
- Індивідуальні заняття йому подобаються більше, ніж групові.

Слухач

- Він дуже балакучий.
- Як правило, він першим починає розмову.
- Йому часто роблять зауваження через те, що він занадто балакучий на уроках.

Діяч

- Він більше товариський на ігровому майданчику.
- Йому легко висловлювати думки з допомогою жестів.
- Він виступає в ролі лідера на ігровому майданчику.

5. Пам'ять

Коли мій першокласник вчиться...

Глядач

- Він запам'ятовує те, що бачить.
- Читає, пригадуючи значення слів.

Слухач

- Він легко засвоює математичні правила.
- Він читає, впізнаючи слова за їх звучанням.

Діяч

- Йому нелегко пригадати те, що він бачив або чув.
- Йому потрібна допомога, щоб навчитися читати.

6. У школі

Коли мій першокласник знаходиться в класі...

Глядач

- Він охайно вдягається.
- Відволікається, звертаючи увагу на кольори та рухи.
- Стежить за порядком на своєму робочому місці.

Слухач

- Його зовнішній вигляд не є охайним або неохайним.

- Він легко відволікається на звуки та голоси.
- Веде дискусію і часто сам викликається відповідати.

Діяч

- Він часто виглядає досить неохайно.
- Занадто активний і легко відволікається.
- Йому важко всидіти на одному місці.

Ви визначили для себе тип сприйняття у ваших учнів, а отже, тепер вам потрібно зрозуміти, як ці результати необхідно враховувати в навчальному процесі з метою його гармонізації.

У першому класі найскладнішим є урок *письма*. Письмо потребує від дитини великого напруження м'язів, а тому може статися письмовий спазм, через який настає втома, а іноді й перевтома. Руки людини, як унікальний інструмент мозку, потребують певної уваги. Їх потрібно оберегти від перевантажень під час письма. Спазм руки під час письма – це своєрідний “спазм мозку”, який уповільнює або блокує його ефективну роботу. Рятуючись від перенапруження, дитина відмовляється писати, заявляючи, що переписувати не буде і взагалі їй це набридло, або просто шукає спосіб, як уникнути цього завдання. Учень-*глядач* потребує схем, каліграфічного зразка на дошці чи у зошиті. Учень-*слухач* потребує коментування, проговорення, в який бік ведемо той чи інший елемент букви; назву “верхня допоміжна лінія, нижня допоміжна лінія” тощо. Гарна слухова пам'ять допомагає йому запам'ятовувати те, що потрібно написати. Учень-*діяч* потребує насамперед чіткої інструкції від учителя, показу елементів букв у повітрі, а, можливо, і спеціального трафарету, який допоможе реалізувати його рухову активність.

На уроці *математики* найбільшою складністю для дітей є розв'язання задач. Очевидно, що діти різному можуть сприймати прочитану умову задачі. Учень-*глядач* під час розв'язання задачі може досить легко побачити її умову як у кіно (відбувається це тоді, коли умова задачі насичена “візуальністю”. Наприклад: “Оля і Олег вирізали 9 квадратиків. Олег вирізав 5 квадратиків. Скільки квадратиків вирізала Оля?”). Це дає їм змогу досить швидко знайти відповідь. Тим часом пояснити словесно хід рішення такому учневі важко. Тому ці діти потребують більш вдумливого вчитування в умови тих задач, які несуть додатковий ступінь складності, адже за цих обставин “візуальність” може бути прихованою і не допомогти учневі-*глядачеві*. Отож, щоб розв'язувати “не візуальні” задачі, йому необхідно вчитися навичок переведення одного типу інформації в інший.

Учні-*слухачі* під час розв'язування задачі не бачать образу, вони спираються на словесну оболонку умови, сприймаючи її на слух. Це звужує можливості дитини, тому що лише деякі задачі розв'язуються в аудіовальній модальності (наприклад: “Хлопчики розв'язували 5 задач, а дівчатка – стільки ж. Скільки задач розв'язали діти?”). Вчителів варто пам'ятати, що для учнів-*слухачів* багаторазове повторення тексту задачі тільки заплутує їх у словах, а багатослівність ніяк не сприймається їхньою свідомістю. А запис короткої умови задачі, як метод, тільки зміцнює дитину в аудіовальній модальності (модальність – з латинської

означає спосіб, за допомогою якого людина сприймає світ), зменшуючи кількість слів, відокремлюючи словесний і цифровий матеріал. Як метод, короткий запис може бути корисним тоді, коли дитина дійсно сприйняла і зрозуміла умову і їй важливо не випустити з поля зору якусь певну цифру чи слово. Але для аудіалів (слухачів) короткий запис не обов'язковий, бо перший етап сприймання і розуміння умови задачі він не забезпечує. Тому для *слухача* важливо показати образ умови (намалювавши уявну картинку) задачі. Учні-*слухачі* досить швидко запам'ятовують такі поняття, як "сума", "перший доданок", "другий доданок" та ін. Важливо навчити виділяти в умові задачі інформативні слова "більше – менше", "на" (у 2 – 4 класах сюди додадуться "у", "в"). Якщо учень ці слова виділяє й усвідомлює, що вони означають, яку дію позначають у стратегії розв'язання, тоді він швидко вибудовує ефективну стратегію розв'язання задачі, відповідно з якою відбудуться обчислювальні дії. Учні-*слухачі* заплутуються у своїх словах та в умові задачі.

Учень-*діяч*, читаючи задачу, може віртуально перенестися до сюжету умови задачі, що відволікатиме його від розв'язування. Умова задачі, яка спонукає до дії, їм зрозуміліша (наприклад: "Намалюй 8 квадратиків і 5 кругів. На скільки менше кругів, ніж квадратів?", "Виміряй, скільки склянок води у літрової банці?"). Отже, учневі-*діячеві* важко відповісти на запитання, що стосуються зовнішніх позицій, критеріїв, обчислень. Він може зав'язнути у своїх відчуттях, які викликала у нього умова задачі. Такий учень тільки тоді зможе правильно сприймати і розв'язувати математичні задачі, коли навчиться переводити кінестетичну (рухову) інформацію в зорову. Найлегше навчитися цього за допомогою простого інсценування умов задачі (варто враховувати, що при цьому важливі

всі зовнішні обставини), що допоможе учневі-*діячеві* "побачити" умову задачі збоку.

Робота на уроках *навчання грамоти* спрямована на освоєння читацьких здібностей через вивчення абетки. Для учнів-*глядачів* графічне зображення літер – природний матеріал, з яким вони досить вправно свідомо працюють. Для них неважко знайти відмінності між буквами Н і П, Р і Ф, Х і Ж, Ц і Ч та ін., тому що візуали легко звертають увагу на зорові образи, розуміють їх та запам'ятовують. Для них головне, щоб навчальний матеріал був яскравим, блискучим і новим.

Для учня-*слухача* вивчення абетки – досить тривалий процес і не надто простий. Крім того, аудіалам складно бачити відмінності у написанні букв і запам'ятати, що буква "Г" – це завжди "паличка з козирком": і в слові "ГУСАК", і в слові "БЕГЕМОТ", і в слові "ГОРОХ" тощо. Бо для *слухача* слова "гусак" і "горох" складаються із зовсім різних, не схожих між собою, звуків "гу" і "го". Головне завдання в освоєнні аудіалом абетки – це поєднання зорового образу букви з її слуховим аналогом, а для цього потрібні час і тренування.

Учень-*діяч* потребує, щоб у нього була розрізна абетка, кубики з буквами абетки, які можна складати. Дуже добре, якщо під час вивчення абетки діти-*діячі* зможуть вирізати ножицями букви, які вони вивчають. Окрім цього, це може бути магнітна азбука, букви якої діти зможуть помацати. Ці букви можна виліплювати, конструювати з конструктора чи малювати.

За допомогою пропонування тут діагностичних тестів учитель по-новому зможе сформулювати свої вимоги до кожного учня, враховувати його психофізіологічні особливості для повсякденної навчальної діяльності та створення умов для найкращого розкриття і розвитку творчих здібностей вихованців.

Методика і практика

ВИВЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ (Урок української мови у 2 класі)

Наталія БРУСИЛО,
вчителька ЗОШ № 8 м.Борисполя
Київської області

Тема. Повний аналіз прикметника як частини мови. Закріплення вивченого про прикметник. Вживання прикметників у прямому і переносному значеннях.

Мета. Вдосконалювати навички і вміння учнів встановлювати зв'язок між іменником і прикметником, визначати рід, число прикметників, активізувати словниковий запас учнів на тему "Весна" (за картиною, віршованими творами), спостерігати за відтінками у значенні прикметників; розвивати образне мислення, орфографічну пильність, чуття мови, аналітико-синтетичні вміння; виховувати любов до природи через твори мистецтва, поезії.

Матеріал до уроку: Марійка Підгірянкa. Загадки. Опорні схеми з теми "*Прикметник*". Глумачний словник Б.Грінченка. Сапун Г.М. Збірник диктантів 1–4 класи з української мови. Тернопіль, 1996. – 59 с. Посібник для вчителя: Навчання у 3(2) класах. Рідна мова. – С. 110, 125. Київ: Освіта, 1995. Підручник: Рідна мова 3(2) М.С.Ващуленко, О.І.Мельничайко. – С. 199–200. Репродукції картини І.І.Левітана "Весна. Велика вода".

План уроку

1. Актуалізація опорних знань учнів. Постановка проблеми.

– Яку частину мови найчастіше застосовують для опису предметів?

– Що вам відомо про прикметник?